

Franța și problema prințului străin (începutul sec. XIX-1866)

Marius Alexandru Istina

Secolul al XIX-lea și începutul celui actual au reprezentat, pentru istoria românilor, o epocă de împlinire a dezideratelor naționale și, în același timp, de rapidă modernizare a țării, de “ardere a etapelor” și de realizare a sincronizării evoluției spațiului românesc cu cel european. O asemenea evoluție a implicat eforturi multiple ale românilor care, în “secolul naționalităților”, urmăreau afirmarea drepturilor lor naționale, doreau realizarea unirii și dobândirea independenței, dar și recunoașterea acestora de către Europa, în ciuda opoziției și chiar a ostilității unor mari puteri. În același timp, această perioadă a fost și una a căutării sprijinului internațional pentru realizarea dezideratelor naționale și a progresului României moderne. Cadrul juridic internațional al Principatelor, ca și interferența în zonă a intereselor divergente ale marilor puteri, au obligat pe români să-și ia soarta în propriile mâini, ei îndeplinindu-și programul național prin ceea ce, în istoriografia noastră, s-a numit “politica faptului împlinit”. Un astfel de moment l-a reprezentat și cel din anul 1866, momentul în care românii, mergând pe calea realizării programului înscris în hotărârile Adunărilor ad-hoc, prin voință și ațiune proprie, reușeau să aducă pe tronul tânărului stat român un prinț străin, în persoana lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen.

Actul realizat în 1866, considerat în istoriografia noastră “începutul «revoluției pentru independență»”¹, nu a reprezentat “un hotăr, o dată limită, care ar marca, chipurile, începutul unei perioade complet distincte de cea anterioară”². Putem afirma că, de fapt, evenimentele petrecute în acest an au fost de o importanță deosebită, venind, practic, în continuarea unei evoluții istorice normale și fiind, în același timp, doar o etapă necesară în evoluția internă și internațională a statului român.

Din păcate, însă, evenimentele desfășurate în 1866 reprezintă încă o pagină destul de controversată în istoriografia noastră. Merită, totuși, subliniat faptul că, dacă asupra modului în care a avut loc detronarea lui A.I.I. Cuza și în care acesta a fost înlocuit în fruntea statului cu Carol de Hohenzollern-Sigmaringen există păreri diferite, uneori chiar contradictorii, păreri influențate de subiectivismul unor autori sau de unele interpretări partizane, asupra necesității actului există un deplin acord. Și, pentru a nu cita decât un singur exemplu, vom apela la un autor străin și anume la Paul Henry.

¹ Gh. Platon, 1866 - începutul “revoluției pentru independență”. Ecouri în presa europeană (I), în *AJIAI*, XXI, 1984, *passim*.

² V. Russu, *Cauzele luptelor politice dintre grupările liberale și conservatoare în anii instabilității guvernamentale și parlamentare (1866-1871)*, *CI*, S.N., IX-X, 1978-1979, p. 413.

Acesta, în lucrarea *L'abdication du prince Cuza et l'avènement de la dynastie de Hohenzollern au trône de la Roumanie* (Paris, 1930), aprecia că : "Nici un domnitor pământean n-ar fi putut merge mai departe decât mersese Domnitorul Unirii, independența și unitatea deplină, mai cu seamă, nu puteau fi realizate decât prin răsturnarea completă a statutului juridic al Principatelor; numai un prinț străin putea să aibă îndrăzneala și să obțină sprijinul diplomatic necesar pentru a se putea gândi serios la aceasta"³.

Pe de altă parte, momentul 1866 a reprezentat un eveniment cu implicații profunde și pe plan internațional, mai ales dacă evenimentele din România (Principatele Unite - denumirea oficială de atunci) sunt coroborate cu lupta pentru unitate națională a germanilor și italienilor, în speță cu desfășurarea războiului prusaco-italo-austriac, și implicațiile acesteia. De altfel, legăturile dintre evenimentele petrecute în Europa și implicațiile internaționale ale abdicării lui A.I. Cuza și proclamării ca domn a lui Carol I sunt evidențiate și de cercetătorii care s-au ocupat de acest subiect. Astfel, într-un articol din 1986, Gh. Cliveti aprecia că: "Oricât de însemnată s-ar dovedi însă ponderea conflictului austro-prusian în generarea mutațiilor survenite în configurația politică a Europei, relevarea determinantelor momentului în cauză s-ar constitui într-un tablou incomplet dacă nu ar fi avute în vedere, între altele, și implicațiile externe ale evenimentelor din România (Principatele Unite)". Autorul citat scoate în evidență și faptul că : "actele înfăptuite de români în 1866 se impun atenției prin expresia edificatoare pe care o dau strânsei conexiuni dintre rolul factorului intern și al celui extern în desfășurarea procesului de făurire a României moderne" și de eludare a statutului juridic al României impus prin voința marilor puteri europene după războiul Crimeii⁴.

Fără a face un istoric amplu asupra cercetărilor asupra momentului 1866 (care nu-și are nici locul, nici rolul în demersul nostru), trebuie să specificăm faptul că această problemă s-a aflat în centrul atenției unor numeroși cercetători, începând încă din momentul desfășurării evenimentelor (sau la scurt timp de la acestea). Interesante contribuții în cercetarea acestui subiect au adus D. Bolintineanu⁵ și D.A. Sturdza⁶, care au fost martori, iar Sturdza chiar participant, la evenimente, A.D. Xenopol⁷ sau N. Iorga⁸. Mai recent despre unele aspecte ale momentului în discuție s-au ocupat

³ Apud Gh. Platon, op.cit., p. 443, nota 18.

⁴ Gh. Cliveti, *Interferențe româno-germane în raporturile politice internaționale la 1866*, în *AIZAI*, XXIII/2, 1986, p. 619-620; idem, *România și crizele internaționale 1853-1913*, Iași, 1997, p. 121-122.

⁵ D. Bolintineanu, *Viața lui Cuza Vodă*, ediția a V-a, București, 1873.

⁶ D.A. Sturdza, *Însemnătatea europeană a realizării definitive a dorințelor rostite de Divanurile ad-hoc în 7/19 și 9/21 octombrie 1857*, în *ARMȘI*, s.II, tom XXXIV, 1911-1912.

⁷ A.D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, Iași, 1903; idem, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a, vol. XIV, București, f.a.

⁸ N. Iorga, *Cuza Vodă și dușmanii săi a doua zi după detronare*, Vălenii de Munte, 1909; idem, *Istoria românilor*, vol. IX-X, București, 1938-1939; idem, *Politica externă a regelui Carol I*, București, 1991.

C.C. Giurescu⁹, V. Russu¹⁰, Gh. Cliveti¹¹ sau Gr. Chiriță¹². Cu toate acestea, persistă încă unele neclarități sau există unele aspecte abordate doar fragmentar de cercetători.

Pomind tocmai de la aceste premise, dar și de la faptul că în istoriografia noastră (cel puțin din ceea ce ne-a fost nouă accesibil) nu există un astfel de demers, ne propunem să prezentăm în continuare câteva aspecte privind poziția Franței față de ideea prințului străin și de evenimentele petrecute în România în 1866. Un astfel de demers ne apare cu atât mai necesar, cu cât Franța a fost una din principalele protagoniste pe eșichierul problemei orientale. În același timp, după războiul Crimeii, Franța celui de-al II-lea imperiu este principala sprijinitoare a principiului naționalităților (chiar dacă, datorită intereselor proprii, această politică nu a fost una consecventă), ceea ce a cântărit mult în ajutorul diplomatic acordat românilor în perioada luptei pentru unire și în perioada consolidării noului stat românesc, mai ales că ea deținea, practic, un fel de primat politic în Europa. Mai mult decât atât, nu trebuie uitat nici faptul, scos în evidență de istoriografia românească, că: "Firesc, încă de la începuturile existenței sale națiunea română s-a îndreptat spre Franța. În strategia politicii naționale, orientată, de la început încă, spre unitate și independență, Franța juca un rol de prim plan, aceasta nu numai pentru faptul că lumea timpului era o lume franceză dominată de strălucirea politică și intelectuală a Franței, nu numai pentru că Franța, leagăn al marii revoluții, contribuisese generos la mutațiile care aveau să afecteze atât de puternic lumea, la întărirea spiritului național și intensificarea mișcărilor naționale. Latinitatea crea multiple afinități, deschidea un drum larg pentru înțelegerea și receptarea ideilor și orientărilor"¹³. Toate acestea, la care se mai pot adăuga și alte elemente, ne fac să credem că înțelegerea evenimentelor petrecute în 1866 nu poate fi completă fără studierea poziției Franței, chiar dacă aceasta este făcută într-un mod destul de schematic, căci materialul pe care l-am avut la dispoziție și natura demersului nostru nu ne permit o imagine exhaustivă asupra problemei tratate.

Nu putem, însă, trata momentul 1866 fără a încerca să urmărim în ce mod a evoluat ideea de prinț străin în istoria noastră. Mai mult decât atât, deoarece această idee nu apare în preajma anului 1866, ni se pare necesar a scoate în evidență și modul

⁹ C.C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1970.

¹⁰ V. Russu, *Instituirea și organizarea regimului politic al burgheziei și moșierimii (februarie-iunie 1866)*, în *ASUL* XVI, 1972, fasc. 2, p. 135-155; idem, "Monstroasa coaliție" și detronarea lui Alexandru I. Cuza, în vol. *Cuza Vodă. In Memoriam*, Iași, 1973; idem, *Cauzele luptelor politice...*

¹¹ Gh. Cliveti, *Interferențe româno-germane...*, p. 619-638; idem, *România și puterile garante 1856-1878*, Iași, 1988; idem, *Românii și crizele...*

¹² Gr. Chiriță, *Preludiile și cauzele detronării lui Cuza Vodă*, în *Revist* 29, 1976, 3, p. 347-371; idem, *România la 1866. Coordonate ale politicii interne și internaționale*, în *Revist* 31, 1978, 2, p. 2197-2220; idem, *România și Conferința de la Paris - februarie-iunie 1866*, în *Revist* 31, 1978, 12, p. 2197-2220 și 38, 1985, 11, p. 1075-1100;

¹³ Gh. Platon, *Franța și Principatele dunărene în epoca de constituire a națiunii, de formare a statului național român*, în *CZ* S.N., IX-X, 1978-1979, p. 403.

în care Franța - atât cea oficială, cât și opinia publică - a receptat necesitatea aducerii pe tronul Principatelor a unui prinț străin înainte de 1866.

În primul rând, trebuie amintit faptul că ideea unei dinastii de origine străină nu este specifică istoriei noastre. Acest fapt este relevat de evenimente petrecute, în epoca modernă, și în alte țări. Ne putem referi la exemplul Suediei, care, cu sprijinul Franței napoleoniene îl proclamă rege pe generalul Bernadotte, sau la cel al Belgiei unde, odată cu proclamarea independenței, pe tron urcă Leopold de Saxa-Coburg (și nu trebuie uitat impactul pe care l-a avut modelul belgian asupra politicienilor români din epoca modernă). De asemenea, Grecia a avut și ea regi din casa de Bavaria și apoi din dinastia daneză¹⁴. Tot spre un prinț străin - și din considerente asemănătoare cu românii, adică pentru a asigura un regim monarhic constituțional capabil să asigure stabilitatea internă și modernizarea statului, în același timp cu o reprezentare externă avantajoasă, prin sprijinul țării de origine a prințului și legăturile de familie - se vor orienta și bulgarii, adică spre dinastia de Battemberg.

În ceea ce privește spațiul românesc, putem spune că ideea prințului străin apare încă de la începutul secolului al XIX-lea. Nu putem afirma cu certitudine, dar nici infirma, că ideea își poate avea originea în unele planuri ale puterilor din jur, și în primul rând ale Rusiei. Este vorba, în speță, de "planul dacic" al Ecaterinei a II-a, plan ce prevedea crearea unui stat independent românesc, sau a unui "regat dacic" cum era numit atunci, cuprins între Nistru, Marea Neagră, Bucovina, Olt și Dunăre, stat ce urma să fie condus de marele duce Constantin, sau de Potemkin¹⁵. De asemeni, putem aminti și planul din 1816 a lui Capodistria¹⁶, sau de cel al consilierului imperial rus Alexandru Sturdza¹⁷ din septembrie 1828, care prevedeau și ele aducerea unui prinț străin pe tronul Principatelor.

În orice caz, indiferent cum s-a ajuns la cristalizarea acestei idei, este cert faptul că exista deja în deceniul trei al secolului trecut. Astfel, într-un memoriu datat 1828 și semnat de boieri munteni, se cerea unirea celor două principate românești extracarpatiche sub conducerea unui prinț "din Germania de Sus". De asemeni, în perioada discuțiilor privitoare la Regulamentul Organic, Iordache Catargiu sau Mihail Sturdza inițiază un alt memoriu cu cerințe asemănătoare¹⁸. În opinia lui A. Stan, chiar și documentele și memoriile în care nu se specifică expres principiul prințului străin, el este subînțeles "sub forma voalată" a unei domnii ereditare în Principate. Autorul citează, ca exemplu edificator, memoriul "cărvunilor" din 1824¹⁹.

¹⁴ Gr. Chiriță, *Preludiile și cauzele...*, p.352.

¹⁵ *România în relațiile internaționale 1699-1938*, (coordonatori L.Boicu, V. Cristian, Gh. Platon), Iași.

¹⁶ Capodistria urmărea întemeierea unei Confederații între Principate și Serbia, conduse de principii germani și aflate sub garanția colectivă a Rusiei, Austriei, Angliei și Franței (*Ibidem*, p.83-84).

¹⁷ *România în relațiile internaționale...*, p. 92.

¹⁸ Gr. Chiriță, *Preludiile și cauzele...*, p. 350; *România în relațiile internaționale...*, p. 99.

¹⁹ A. Stan, *Grupări și curente politice în România între Unire și Independență (1859-1877)*, București, 1979, p. 280-281.

În orice caz, ideea unui stat național, format prin unirea celor două principate, continuă să se îndeplinească strâns, până la 1848, cu ideea unui prinț străin. Acest fapt reiese din numeroase documente de epocă. Interesant este și faptul că această idee începe să-și facă loc și în rândul politicianilor, diplomaților și publiciștilor francezi. De altfel, Franța urmărea cu atenție evenimentele de la Dunărea de Jos, factorii politici francezi fiind conștienți de importanța lor în ansamblul european, fapt demonstrat de aprecierea lui Talleyrand, care considera că "centrul de gravitate al lumii nu este nici pe Elba, nici pe Adige, el este acolo la frontierele Europei, pe Dunăre"²⁰. Așa încât faptul că diplomații francezi aflați în Principate înserează această dorință a românilor în rapoartele lor, așa cum procedează Bois le Comte, care aprecia că acest act ar putea completa independența și regenerarea națională a românilor²¹, nu trebuie să ne mire. Dacă la aceasta adăugăm și faptul că în presă, în cărți și în broșuri franceze (avându-i autori pe Felix Colson, Vaillant, Saint-Marc Girardin și alții) apar informații tot mai numeroase despre români și dezideratele acestora, putem afirma că, deși nu are încă rezultate practice, ideea de care vorbeam este receptată și luată în considerare în mediile franceze.

Dacă în timpul revoluției de la 1848 ideea prințului străin pare abandonată, căci în documentele revoluției se cerea unirea sub prinț pământean (ales eventual pe o perioadă determinată de cinci ani)²², ea re apare în prim-plan la puțin timp după revoluție ca o cerință fundamentală a forțelor naționale românești. În această perioadă, sunt redactate un mare număr de memorii și proiecte (în jur de 200²³), care se refereau la problemele organizării Principatelor și în multe dintre acestea apare ideea aducerii la tron a unui prinț străin. Fără a ne opri asupra acestora, vom arăta că acum apare un element nou. Este vorba de faptul că problema prințului străin "era înscrisă aparte, nemaifiind încorporată ca până atunci drept o condiție *sine qua non* a Unirii Principatelor. Disocierea era necesară pentru a nu se prejudicia opera de creare a statului național, care avea mulți sorți de izbândă, printr-o identificare a ei cu postulatul prințului străin ce era îndepărtat de puterile garante pe motivul că el reprezenta un pericol pentru menținerea pe mai departe a suzeranității Porții asupra Principatelor"²⁴.

Un argument în acest sens îl reprezintă faptul că, în cadrul dezbaterilor Adunării ad-hoc din Moldova, Mihail Kogălniceanu, propunând cele cinci puncte -

²⁰ G. Petrescu, D.C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, vol. VIII, București, 1892, p. 251.

²¹ Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, București, vol. I, 1982, doc. 20, p. 89.

²² Nu putem, totuși, afirma că această idee era exclusă cu totul din vederile conducătorilor revoluționari. Nu trebuie să uităm că tocmai aceștia sunt cei ce vor susține cu tărie acest principiu în etapa următoare. Credem că este vorba doar de faptul că, în condițiile anului 1848, această cerință nu era de actualitate, nu putea obține un ecou internațional favorabil și, de aceea, din calcul politic, ea nu a fost pusă în discuție.

²³ Gh. Platon ș.a., *Cum s-a înfăptuit România modernă*, Iași, 1993, p. 78.

²⁴ Gr. Chiriță, *Preludiile și cauzele...*, p. 351.

“dorințele țerii - în fața lui Dumnezeu și a oamenilor”, plasează la punctul al doilea “Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România”, și apoi, la punctul al treilea, în mod distinct, “Prinț străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare de ale Europei, și a cărui moștenitori să fie crescuți în religia țerii”²⁵. Argumentând pe aceeași linie, tot în ședința din 7 octombrie 1857 (ședință în care Kogălniceanu propusese cele cinci puncte), C. Hurmuzachi arăta că: “dorim Unirea, pentru că nu mai voim să fim pomul discordiei între puterile rivale [...]. Dorim Unirea, dar tot așa de fierbinte dorim și un prinț străin, dintr-una din familiile suverane de-ale Europei, cu înlăturarea staturilor vecine, pentru că numai un asemenea prinț poate însufla în lăuntru și în afară respectul, fără de care cele mai bune legi rămân litere moarte; numai un prinț străin poate să ne asigure drepturile, poate impune partidelor, poate să ne scutească de nepotism; numai un prinț străin poate pune capăt ambițiilor nenumăraților aspiranți la Domnie și intrigilor acestora și ale partisanilor, care paralizează chiar și cele mai bune plecări; pentru că numai un prinț străin poate lupta cu succes în contra influințelor străine, cărora Tratatul de la Paris a voit să facă sfârșit”²⁶. Am insistat asupra acestui fragment, deoarece el este o argumentare foarte clară a necesității prințului străin (a se vedea în acest sens și exemplul Serbiei, reprezentativ - după opinia noastră - pentru evoluția istorică a unui stat în care pe tron au existat prinți autohtoni), dar trebuie să subliniem că luciditatea de care au dat dovadă conducătorii politici români din această perioadă s-a dovedit remarcabilă, evenimentele dovedind că au avut dreptate disociind cele două probleme - unirea și prințul străin.

În ceea ce privește poziția Franței față de principiul prințului străin, trebuie să remarcăm faptul că, dacă în perioada anterioară mediul politic și opinia publică franceză luau act de dorința românilor, începând din timpul războiului Crimeii partea franceză sprijină realizarea acestei idei fie prin presă și diverse publicații, fie pe cale diplomatică. Ceea ce este interesant de subliniat este că acest sprijin apare în mod clar în timpul unor conferințe internaționale, iar, pe de altă parte, că poziția Franței celui de-al doilea imperiu este, practic, una singulară, celelalte puteri refuzând să ia în calcul o asemenea posibilitate.

Interesul și sprijinul opiniei publice franceze, al publiciștilor și ziariștilor în speță - căci ei sunt cei care iau pulsul publicului larg și sursa la care putem apela - este evident în numeroase scrieri. Pentru a exemplifica însă acest interes, ne-am oprit doar la câteva cazuri. Astfel, în *Histoire politique et sociale des Principautés danubiennes*, Élias Régnault ia în discuție și această problemă²⁷. Mai elocventă ni se

²⁵ D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, vol. VI, partea I, București, 1896, p. 68.

²⁶ *Ibidem*, p. 72; Gh. Platon, 1866 - începutul “revoluției pentru independență”..., p.440, nota 6.

²⁷ *Apud Români la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană* (coordonatori I. Ardeleanu, V. Arimia, Gh. Bondoc, M. Mușat), vol. II, București, 1984, p. 16.

pare însă a fi poziția lui Paul Bataillard care considera drept unică alternativă posibilă pentru Principate unirea acestora sub “un principe străin, un principe aparținând de aproape, sau de departe uneia din familiile domnitoare din Europa, ales sau recunoscut de toate puterile și așezat acolo atât prin simpla sa calitate de străin, cât și, dacă s-ar putea, prin calitățile lui personale, deasupra sau în afara rivalităților dintre boieri”. Bataillard adăuga în același timp că “evident, principele ereditar nu poate fi nici turc, nici grec, nici rus, nici austriac, adăugăm nici chiar german, căci orice german ar deveni instrumentul Austriei”²⁸. Pentru a nu mai aminti decât câteva nume, vom cita aici pe Louis de Nalèche sau Edmond Textier, ultimul scoțând în evidență avantajele și prestigiul de care s-ar bucura Franța în cazul realizării dezideratelor naționale ale românilor²⁹.

În ceea ce privește poziția oficială a Franței, cele mai interesante aspecte apar în intervențiile diplomaților acesteia la discuțiile privind pregătirea păcii din 1856. Astfel, în cadrul Conferinței de la Viena din 1855, în ședința din 26 martie, reprezentantul Franței, baronul Bourqueney, prezenta un memorandum prin care se propunea unirea Principatelor sub un prinț străin dintr-o familie domnitoare europeană³⁰. Intervenția lui Bourqueney și memorandumul francez sunt extrem de importante deoarece, chiar dacă Conferința de la Viena se va termina fără a lua în calcul o asemenea propunere, este pentru prima dată când problema unirii și a prințului străin apar în dezbaterile internaționale în mod oficial și neechivoc.

Problema prințului străin va fi reluată apoi la Congresul de la Paris, ale cărui lucrări s-au deschis la 25 februarie 1856. Chiar înainte de deschiderea Congresului, la 20 februarie, Napoleon al III-lea își exprima deschis dorința luării în discuție a acestei probleme în cadrul lucrărilor acestui forum internațional³¹. În timpul desfășurării Congresului, în ședința din 8 martie 1856, contele Walewski, președintele acestuia și prim plenipotențiar al Franței, pune în discuție problema unirii Principatelor. Chiar dacă în timpul dezbaterilor problema prințului străin nu apare în mod direct, din faptul că baronul Bourqueney aduce în discuție memorandumul francez de la Viena (la care ne-am referit mai sus), ca și din dorința exprimată de împărat înainte de începerea lucrărilor Congresului putem concluziona că Franța își păstra poziția favorabilă acestei idei³², chiar

²⁸ Paul Bataillard, *Premier point de la question d'Orient. Les principautés de Moldavie et de Valachie devant le Congrès*, Paris, 1856; apud *România la 1859*, vol. II, p. 62.

²⁹ A se vedea fragmente din lucrările acestora în *România la 1859*, vol. II, p. 64-85.

³⁰ *Istoria României*, vol. IV, București, 1964, p. 252; Gh. Cliveti, *România și crizele...*, p. 87; pentru textul memorandumului francez a se vedea *Acte și documente...*, vol. II, doc. 403, p. 641-643 și *România la 1859*, vol. I, doc. 18, anexa, p. 50-51 și 52-53; pentru atmosfera epocii și tratativele din perioadă a se vedea și J.A.S. Grenville, *Europe Reshaped 1848-1878*, Ithaca, New York, 1976, *passim*.

³¹ *România în relațiile internaționale...*, p. 143.

³² A se vedea textul Protocolului nr. 6 al Congresului (ședința din 8 martie 1856) în *Acte și documente...*, vol. II, doc. 490, p. 1013-1017.

dacă celelalte puteri apreciau negativ acest fapt, după cum rezultă din numeroase documente din perioada Congresului sau de după încheierea acestuia.

Din păcate însă, poziția Franței și, în special, a împăratului Napoleon al III-lea nu a fost consecventă, uneori făcându-și loc chiar și ideea folosirii Principatelor ca monedă de schimb pentru realizarea altor obiective ale politicii franceze. Considerăm că, de fapt, nu era vorba atât de inconsecvență, cât mai degrabă de oportunitate politică și pragmatism, fapt relevat, după părerea noastră, și de întâlnirea de la Osborne, unde Napoleon a renunțat, temporar, la ideea prințului străin³³, tocmai din cauză că ea putea împiedica realizarea unirii. Aceeași situație o întâlnim și în cadrul Conferinței de la Paris (mai-august 1858) unde, deși Walewski a susținut cererea de unire sub un prinț străin, aceasta era, după părerea lui Leonid Boicu, “un bluf, Walewski neurmărind altceva decât formularea unei cereri maximele[...] pentru a-și rezerva teren de retragere”³⁴ în condițiile în care era evident că o asemenea cerere nu putea întruni asentimentul puterilor garante.

După ce Conferința de la Paris din 1858 a hotărât, practic, păstrarea celor două principate despărțite, deși în articolul I al Convenției din 7/19 august se vorbea de constituirea “Principatelor Unite ale Moldovei și Valahiei”³⁵, partida națională din Principate va ajunge la soluția unei duble alegeri a unui candidat pământean, în persoana lui Alexandru Ioan Cuza. Cu toate acestea, ideea prințului străin nu este abandonată nici în perioada alegerilor, nici după aceea. Astfel, la începutul lui ianuarie 1859, Anastasie Panu, pe atunci caimacam în Moldova, întocmește un plan în șapte puncte, pe care îl propune unor fruntași ai partidei naționale, iar la 3 ianuarie consulului Franței la Iași, Victor Place, și celui al Prusiei, Theremin. Acest plan (care, după aprecierea lui N. Corivan avea asentimentul lui Place, ceea ce nu este însă cert) va fi apoi prezentat, la 4 ianuarie în Adunarea electivă moldavă³⁶, dar va fi respins, astfel încât o zi mai târziu va fi ales un domn pământean în persoana colonelului Alexandru Ioan Cuza. Planul Panu va fi însă repus pe tapet mai târziu, în cursul anului 1859, sub mai multe forme, dar fără nici un rezultat.

Faptul că ideea prințului străin nu a dispărut în momentul unirii nu trebuie să ne mire. De altfel, chiar și Alexandru Ioan Cuza, proaspătul domn al Principatelor Unite, într-o discuție cu Jacques Poumay - consulul Belgiei la București -, se pronunța pentru prinț străin. Astfel, Cuza declara că: “Puterile, în înalta lor înțelepciune, vor sfârși prin a înțelege și aprecia nefericita noastră poziție și ele ne vor acorda, mai devreme sau

³³ *România în relațiile internaționale...*, p. 159-160.

³⁴ *Ibidem*, p. 161.

³⁵ A se vedea textul Convenției în *Acte și documente...*, p. 306-314; I. Ionașcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900)*, București, 1971, doc. 61, p. 331-343.

³⁶ N. Corivan, *Alegerea ca domn a lui AL. I. Cuza*, în vol. *Cuza vodă. In Memoriam*, p. 102-107.

mai târziu un prinț străin”, considerând în același timp că un candidat potrivit pentru tronul Principatelor Unite ar fi fost contele de Flandra³⁷.

Ceea ce ne interesează, însă, în contextul demersului nostru, este modul în care privea Franța o asemenea încercare. Am arătat deja că unii istorici consideră, justificat sau nu, că Victor Place a susținut planul Panu, în mod neoficial însă. Parisul se va dovedi, totuși, reticent la acest plan, fapt explicabil prin situația internațională din acel moment. Mai mult, după dubla alegere a lui Cuza, tot din capitala Franței vor veni sfaturi, adresate noului domnitor, de a se acționa moderat și a se renunța la planul Panu chiar într-o formă modificată, deoarece acesta putea fi nefast pentru interesele românilor³⁸.

Se poate deci observa că Franța a fost, până la unirea Principatelor, o sprijinitoare aproape constantă a românilor în ceea ce privește dezideratul aducerii pe tronul Principatelor a unui prinț străin. Am afirmat că aproape constantă, deoarece, după cum am arătat deja, uneori s-au făcut planuri de către partea franceză, în special de către împăratul Napoleon al III-lea (reluat chiar și la 1866), de utilizare a celor două principate extracarpatiche drept compensație teritorială acordată Austriei pentru rezolvarea în spirit național a problemei italiene. Excuzând acest aspect, sprijinul francez a reprezentat un factor de o covârșitoare importanță pentru acțiunile românilor. Se pune însă întrebarea: care a fost poziția Franței față de această problemă în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza și, mai ales, față de evenimentele de la 1866? Considerăm că nu putem răspunde la această întrebare fără a face câteva considerații, sumare ce-i drept, asupra modului în care s-au desfășurat evenimentele încheiate cu abdicarea lui Cuza, proclamarea și recunoașterea ca domn a lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen.

Problema prințului străin va fi readusă, cu acuitate, în prim-plan spre sfârșitul domniei lui A.I. Cuza, atunci când se va concretiza și acțiunea opoziției împotriva “Domnului Unirii”. Istoriografia noastră, a considerat abdicarea lui Cuza un act necesar, un act care trebuia să ducă la îndeplinirea dezideratului din punctul al treilea al hotărârilor Adunărilor ad-hoc. Mai mult, se consideră că detronarea lui Alexandru Ioan I și aducerea la tron a lui Carol I își “au rădăcinile în însăși dubla alegere” a lui Cuza în 1859. V. Russu aprecia că “ales domn în împrejurări excepționale, A.I. Cuza a primit, de fapt, nu o coroană, ci un mandat imperativ”. Autorul citat adaugă că domnia lui Cuza “n-a fost socotită decât ca ceva provizoriu, ca o etapă intermediară, spre a se ajunge, fără a se mai solicita bunăvoința Europei marilor puteri, la înfăptuirea dorințelor exprimate de Adunările ad-hoc și reînnoite de Adunarea electivă a Moldovei în direcția pregătirii terenului pentru aducerea unui prinț străin”³⁹, fapt de

³⁷ *România la 1859*, vol. I, doc. 150, p. 421 și 424.

³⁸ N. Corivan, *op.cit.*, p. 109.

³⁹ V. Russu, “Monstruasa coaliție”..., p. 507; Gh. Platon ș.a., *Cum s-a înfăptuit România modernă...*, p. 104.

care era conștient chiar și domnitorul. Situația nu se va schimba nici după recunoașterea oficială a unirii pe timpul vieții lui Cuza, căci starea de provizorat se menținea. Astfel, Grigore Chiriță aprecia într-un articol recent că "limitarea domniei lui Cuza Vodă la durata domniei vieții constituia, într-o dialectică stranie, atât punctul tare pentru că, întruchipând într-un simbol aspirațiile unioniste ale neamului, nu putea fi înlăturat de pe tron fără riscul imens al desfacerii unirii; slăbiciunea - fiindcă tocmai pentru a se consacra definitiv, o dată pentru totdeauna, unirea cu corolarul său firesc, statul național român, trebuia să i se pună capăt stării de provizorat"⁴⁰.

Trebuie remarcat în ceea ce privește problema prințului străin că, dacă până la realizarea unirii Principatelor acțiunea factorilor politici, a partidei naționale, a fost una concertată, unită în jurul acestui scop, după această dată situația se modifică substanțial. În perioada domniei lui Cuza, datorită conflictelor politice și divergențelor de opinii existente în societatea românească în privința modului și momentului rezolvării acestei probleme, dar și datorită unor orgolii și resentimente personale, unitatea de acțiune a tuturor factorilor responsabili nu mai este posibilă⁴¹. Din această cauză, acțiunea pentru aducerea pe tron a unui prinț străin se va desfășura în această perioadă pe două planuri diferite (paralele chiar) și anume pe de o parte va acționa domnitorul Cuza, pe de alta "monstruoasa coaliție" - ai cărei componenți principali erau liberalii radicali și conservatorii - fiecare parte încercând rezolvarea problemei în avantaj propriu.

Am arătat deja că, încă din 1859, la puțin timp după alegerea ca domn, Alexandru Ioan Cuza își exprima disponibilitatea de a părăsi tronul în favoarea unui prinț străin. El urmărea, astfel, ca prin tratative cu puterile garante și folosindu-se de conjunctura internațională - așa cum făcuse și atunci când s-a pus problema recunoașterii unirii depline pe timpul vieții sale, sau a acceptării **Statutului dezvoltător al Convenției de la Paris** - să îndeplinească și punctul privitor la prințul străin. Acest fapt, chiar dacă ar fi dus la retragerea sa de pe tron - în momentul și în modul ales de el - i-ar fi adus un prestigiu deosebit și o poziție dominantă în stat, căci noul domnitor i-ar fi fost, într-un fel, dator. În orice caz, este clar că cel ce fusese ales ca primul domnitor al Principatelor Unite căuta o soluție la această problemă și că, agasat de opoziția internă și de intervențiile și greutățile pe care i le făceau marile puteri, dorea să abdice. Astfel, încă din 1862, Alexandru Ioan Cuza își exprima îngrijorarea față de situația incertă în care, totuși, se afla, pentru ca în 1863 să-i specifice lui Negri că era gata să abdice dacă nu găsea sprijin pentru îndeplinirea programului său politic⁴². În acel moment, Costache Negri îl sfătuia pe domn să renunțe la un astfel de plan deoarece punerea lui în practică ar fi dus la punerea în

⁴⁰ Gr. Chiriță, *De la domnia pământească la dinastia de Hohenzollern (1859-1866). Prerogativele și însemnătatea domniei în edificarea statului român modern (II)*, în *RI, S.N.*, VI, 1995, 1-2, p. 91, nota 6.

⁴¹ Idem, *Preludiile și cauzele...*, p. 367.

⁴² D. Ciurea, *Alexandru Ioan Cuza și rolul personalității*, în *AJAI*, X, 1973, p. 447.

pericol a unirii Principatelor⁴³. O informație asemănătoare ne oferă și R. Bossy, după care în august același an, într-o convorbire cu Tillos - consulul francez la București - Cuza se exprimase pentru abdicare, declarând în același timp că în momentul ales pentru aceasta "va cere împăratului Napoleon un general francez"⁴⁴ pentru tronul Principatelor Unite. Cuza se va exprima și cu alte ocazii în favoarea prințului străin, atât în mediul apropiaților și susținătorilor săi, cât și în contactele sale externe, mai ales în cele cu Franța. Acest fapt reiese și din convorbirea dintre Cuza și ducele de Gramont, ambasadorul francez la Viena, desfășurată în aprilie 1868. Încercând să-l convingă să revină pe tronul României, ducele recunoaște faptul că domnul unirii pledase cauza prințului străin pe lângă cabinetul francez⁴⁵.

Dacă până la 1865 utilizarea ideii abdicării și a aducerii unui prinț străin de către Cuza poate fi privită și ca un instrument de șantaj, pentru a obține recunoașterea internațională a actelor și reformelor sale, din acest an, în mod clar, Cuza se gândește și urmărește realizarea acestui act cu foarte mare acribie. Acest fapt reiese cu claritate din scrisoarea adresată, la 1 octombrie 1865, împăratului Napoleon al III-lea, în care își exprima intenția de a abdica (fără însă a specifica nimic despre prințul străin)⁴⁶. Scrisoarea lui A.I.I. Cuza nu va fi înmănată împăratului francez decât la 2/14 februarie 1866, întârzierea fiind datorată împăratului și cercurilor oficiale franceze, în condițiile în care atitudinea Franței față de Cuza se modificase substanțial (dar asupra acestui aspect vom reveni mai jos).

Cel mai important moment în ceea ce privește poziția lui Cuza față de problema prințului străin este, însă, cel al deschiderii Camerei, în decembrie 1865. Obosit, bolnav, aflat în fața unei opoziții puternice și a unei situații interne critice, dezamăgit și de atitudinea Franței care nu-l mai sprijinea, Cuza își arăta în mod clar disponibilitatea de a abdica în favoarea unui prinț străin. Astfel, în mesajul tronului se arăta că: "Fiți convinși că eu nu aș vrea o putere care nu s-ar întemeia decât pe forță. Fie în capul țării, fie alături de dumneavoastră, eu voi fi totdeauna cu țara și pentru țară, fără altă țintă decât voința națională și marele interese ale României. Eu voesc să fie bine știut că nici odată persoana mea, nu va fi o împiedecare la ori-ce eveniment care ar permite de a ne consolida edificiul politic la al cărui așezare am fost fericit a contribui. În

⁴³ Comelia Apostol, *Activitatea diplomatică a lui Costache Negri pentru întărirea autonomiei Principatelor Unite*, în *MN*, IV, 1978, p. 127.

⁴⁴ Apud Gr. Chiriță, *România și Conferința de la Paris (II)*, p. 1094, nota 104. Se poate remarca faptul că în 1866, după unele informații, împăratul Napoleon al III-lea ar fi propus candidaturile generalilor francezi Bourbaki și Ladmirault, propuneri neacceptate de aceștia, dar, în același timp, neacceptabile nici de români, căci generalii respectivi nu făceau parte din una din casele domnitoare europene (*Ibidem*, p. 1076 și 1094, nota 104).

⁴⁵ A.D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. II, p. 54.

⁴⁶ A se vedea în acest sens Irina Rădulescu-Valasoglu, *Alexandru Ioan Cuza și politica europeană*, București, 1974; Gr. Chiriță, *Preludiile și cauzele...*, p. 365. A se vedea textul scrisorii lui Cuza, datată 9/21 octombrie 1865, în *România la 1859*, p.599-607.

Alexandru Ioan I, domn al României, Românii vor găsi totdeauna pe colonelul Cuza, pe acel colonel Cuza care a proclamat în adunarea ad-hoc și camera electivă a Moldovei marile principii ale regenerației României și care, fiind domn al Moldovei, declara oficialmente Înaltelor Puteri garante când primia și coroana Valahiei, că el primește această îndoită alegere ca expresia neîndoielnică și statornică a voinței naționale pentru unire - însă numai ca un depozit sacru⁴⁷. Am insistat asupra acestei declarații oficiale a lui Cuza, căci ea are o importanță deosebită. Aceasta se datorează faptului că prin cele spuse la deschiderea Camerei Cuza își îndepărta și pe ultimii săi fideli, care nu mai erau dispuși să sprijine o domnie cu sfârșit anunțat oficial, mai ales că, după informațiile oferite de Vasile Alecsandri, Cuza decisese chiar și data abdicării - 8 martie 1866⁴⁸ - și, în același timp, această declarație va fi reluată ulterior cu diverse prilejuri. Pe de altă parte, declarația lui Cuza pune în gardă pe opozanții săi care, astfel, erau nevoiți să se grăbească să acționeze, pentru a nu-i da prilejul domnului să rezolve problema prințului străin într-o manieră proprie. Nu este lipsit de importanță nici faptul că mesajul, publicat în *Monitorul oficial* și adus la cunoștința diplomației marilor puteri, era de o importanță deosebită și pentru acestea care, puse în gardă, puteau reacționa la timp și în cunoștință de cauză.

Am specificat, deja, că mesajul tronului din decembrie 1865 a alertat opoziția, în speță “monstruoasa coaliție”, care urmărea și ea aducerea prințului străin. Dar, spre deosebire de Cuza, “monstruoasa coaliție” dorea ca acest act să fie unul realizat de către forțele politice interne, fără asentimentul prealabil al marilor puteri. Practic, se dorea realizarea a încă unui “fapt împlinit” prin care marile puteri să fie puse în fața realizării de către români a ideii de prinț străin și, prin aceasta, de eliminare a provizoratului unirii sub semnul căruia se desfășurase domnia lui Cuza. Bineînțeles că există o paletă diversă de cauze care au dus la cristalizarea “monstruoasei coaliții” - îndepărtarea de la exercitarea actului politic a forțelor componente ale coaliției, divergențe în ceea ce privește căile de dezvoltare a României, nemulțumiri în ceea ce privește reformele lui Cuza (văzute ca fiind prea radicale sau, din contră, prea moderate). La acestea am putea adăuga și unele orgolii personale, unele nemulțumiri individuale. Istoriografia noastră a reușit, considerăm noi, să scoată în evidență aceste nemulțumiri, aceste cauze⁴⁹. Ceea ce ne interesează în contextul lucrării noastre este poziția față de ideea prințului străin și acțiunile “monstruoasei coaliții” pentru punerea în practică a acesteia.

Este foarte clar faptul că această coaliție a avut drept scop, încă de la înfiriparea ei în ianuarie 1863, detronarea lui Alexandru Ioan Cuza. Acest fapt devine și mai evident dacă ne gândim că ea avea o compoziție eterogenă, fără posibilitatea unor

⁴⁷ Apud A.D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. II, p. 56-57.

⁴⁸ Gr. Chiriță, *Preludiile și cauzele...*, p. 27.

⁴⁹ A se vedea în acest sens A.D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*; V. Russu, “Monstroasa coaliție”...; Gr. Chiriță, *Preludiile și cauzele...*; A. Stan, op.cit.

apropieri programatice. În sânul ei existau divergențe destul de mari și doar un punct comun, abdicarea lui Cuza, înlocuirea lui cu un prinț străin. Cu toate acestea, se cuvine remarcat faptul că existau și personalități din sânul acestei coaliții care nu erau de acord cu această idee, pe care o vor îmbrățișa doar de nevoie. Astfel, după cum arată V. Russu, conservatorii doreau înlocuirea lui Cuza cu un domn indigen din rândurile lor⁵⁰. Chiar și în tabăra radicalilor existau unele personalități care nu erau de acord cu ideea prințului străin, după cum o demonstrează o scrisoare a lui Ion Ghica, scrisoare în care este amintită dorința lui C.A. Rosetti de a propune la 7/19 mai 1866 un caimacam indigen, pe care să-l proclame apoi domn⁵¹. Cu toate acestea, pentru a se putea ajunge la o acțiune comună, toate părțile au acceptat platforma abdicării lui Cuza și înlocuirii lui cu un prinț străin.

Față de Cuza, care, aproape paradoxal ținând cont de poziția ocupată, nu putea acționa decât pe cale diplomatică, “monstruoasa coaliție” a acționat pe mai multe planuri - în Cameră, prin influențarea opiniei publice din țară și din străinătate, dar și prin contacte cu mediile oficiale ale marilor puteri, încercând denigrarea domnitorului și obținerea sprijinului pentru răsturnarea acestuia. Astfel, încă din ianuarie 1863, discutându-se proiectul de răspuns la mesajul tronului, Cuza este atacat atât de conservatori, cât și de radicali⁵². Este, practic, momentul în care “monstruoasa coaliție” își începe acțiunea în cadrul Camerelor, acțiune ce va continua apoi pe toate planurile, mergând de la obstrucționarea lucrărilor legislativului, până la calomnii și zvonuri nefondate, așa cum este cazul cu vehicularea ideii că domnitorul ar fi dorit să cedeze tronul ducelui de Leuchtenberg, rudă cu țarul Rusiei⁵³. De asemenea, poate fi amintită și campania deschisă dusă de “monstruoasa coaliție” de răspândire a ideii că Alexandru Ioan Cuza urmărea ereditatea tronului în propria familie, mai ales după ce-i adoptă pe cei doi fii nelegitimi, Alexandru și Dumitru.

Cele mai importante acțiuni, cel puțin în viziunea noastră, sunt cele desfășurate în străinătate. Este vorba de misiunea lui Anastasie Panu la Paris, prin care se urmărea obținerea sprijinului Franței pentru detronarea lui Cuza. În același timp, Parisul devine practic centrul de acțiune în exterior al “monstruoasei coaliții”, presa franceză fiind influențată de acțiunile opoziționiștilor față de Cuza. Cu toate acestea, până în 1865 situația lui Cuza este una favorabilă. Pe de altă parte, Cuza are un ascendent puternic datorită realizării unirii depline în 1862 (dar doar pe timpul vieții lui), ca și loviturii de stat din 2 mai 1864, lovitură care practic a dezorganizat coaliția care era, oricum, subminată în acel moment de divergențele interne.

Anul 1865, însă, schimbă situația în defavoarea lui Cuza, evoluția evenimentelor mergând spre realizarea dezideratelor “monstruoasei coaliții”. În primul

⁵⁰ V. Russu, “Monstruoasa coaliție”..., p. 543; a se vedea și A. Stan, *op.cit.*, p. 167.

⁵¹ Maria Dogaru, V. Miron, *Scrisori inedite de la Ion Ghica*, în *RevArh*, an XLIX, XXXIV, 1972, p. 65.

⁵² A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, p. 151-157.

⁵³ *Ibidem*, p. 167

rând, deși destul de greu, coaliția se reorganizează în vara acestui an, în iunie 1865 ajungându-se la un angajament al fruntașilor coaliției potrivit căruia, în cazul vacanței tronului, liberalii și conservatorii urmau să acționeze în comun pentru aducerea prințului străin⁵⁴. Mai mult, încercând să profite de orice prilej favorabil, ei încearcă o mișcare de stradă, la 3/15 august 1865, într-un moment în care domnitorul lipsea din țară, dar “încăierarea de piață” a fost înăbușită rapid de armată. Deși nu există informații certe, se pare că se urmărea înlăturarea de la tron a domnului Cuza⁵⁵. Experiența din 3/15 august a avut o importanță deosebită, influențând poziția externă a lui Cuza în mod total defavorabil. Pe de altă parte, evenimentele din august și declarația domnitorului din decembrie același an vor reprezenta un nou impuls pentru conspiratori. Așa se va ajunge și la contactarea unor elemente din armată cu ajutorul cărora se vor produce evenimentele din 11/23 februarie 1866 - abdicarea forțată a lui Cuza Vodă.

Trebuie să specificăm că Franța a avut, pe parcursul domniei lui Cuza, o poziție extrem de favorabilă acestuia, sprijinindu-i în mare măsură programul de guvernare. Pentru a nu da decât câteva exemple, putem aminti aici că atât Napoleon al III-lea, în 1863, cât și Drouyn de Lhuys, în 1864, îi scriau lui Cuza că Franța, prin persoana împăratului, îl sprijinea pe el și pe români și că “românii vor putea aprecia dacă le-a înțeles aspirațiile și nevoile”⁵⁶. Putem adăuga, tot spre a exemplifica sprijinul Franței, momentul din 1864, atunci când încercând să obțină aprobarea din partea Porții pentru **Statutul dezvoltător** și lovitura de stat din 2 mai, Cuza, în timpul vizitei la Constantinopol, va primi ajutorul ambadorului Franței în capitala otomană, marchizul de Moustier⁵⁷. În ceea ce privește ideea prințului străin însă, Franța nu este de acord, considerând-o inoportună, indiferent de cine ar fi reușit să acționeze practic în această direcție, și acest fapt este vizibil pe tot parcursul domniei lui Cuza. Astfel, în 1863, atunci când opoziția readuce în discuție acest principiu, atât presa franceză (a se vedea *Moniteur Universel de L'Empire français*), cât și mediile oficiale îl sprijină pe Cuza. Pe de altă parte, marchizul de Moustier îi declara lui Costache Negri că “ideea unui principe străin face mai mult rău decât bine țarei voastre”⁵⁸. Această poziție persistă până la sfârșitul domniei lui Cuza (a se vedea în acest sens și rezultatele misiunii lui Panu în străinătate), chiar dacă, din 1865, Franța nu mai sprijină poziția lui Cuza.

Schimbarea poziției Franței față de domnitorul Cuza a fost un fapt care a favorizat, în mod esențial, acțiunea “monstroasei coaliții” pentru detronarea domnului unirii. Cu toate acestea, nu putem afirma că aceasta ar fi fost **cauza** principală a acțiunii

⁵⁴ V. Russu, “Monstroasa coaliție”..., p. 543.

⁵⁵ Gr. Chiriță, *Preludiile și cauzele...*, p. 364.

⁵⁶ D. Ciurea, *op.cit.*, p. 447.

⁵⁷ *Independența României. Documente*, vol. II, partea I, București, 1977, doc. 12, p. 36-37.

⁵⁸ A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. XIII, p. 168.

coaliției îndreptată împotriva domnitorului. Așa cum o demonstrează studiile de specialitate în această privință, cauzele au fost multiple. Fără a intra în detalii, deoarece considerăm că acestea sunt cunoscute și nu își au locul în demersul nostru, trebuie să specificăm faptul că situația României la sfârșitul anului 1865 și începutul celui următor era una deosebit de dificilă. Unii istorici, ca de exemplu G. Zane, consideră că dacă “privim în ansamblu gestiunea financiară a primei domnii, constatăm că peste toate greutățile de care am vorbit [deficite de casă, rămășițe la încasări, neplata la timp a salariilor etc. - n.n.], societatea românească a reușit - printr-un efort mai ales al maselor contribuitoare - să-și asigure baza financiară nu numai a administrației curente, dar și a unei dezvoltări, prin crearea instituțiilor indispensabile în acel moment istoric”⁵⁹. Cu toate acestea, situația economică a României, mai ales cea imediată, era una aflată, practic, în pragul colapsului. Dacă la acestea adăugăm nemulțumirile vizibile în toate mediile societății, inclusiv al armatei, lipsa unui sprijin din partea forțelor interne și externe, ne putem explica faptul că soluția abdicării a fost privită ca cea mai eficientă în acel moment. Datorită acestor factori se va ajunge la momentul 11 februarie 1866 fără a se înregistra, practic, nici o opoziție față de acțiunea “monstruoasei coaliții”⁶⁰.

În continuare, încercăm să urmărim în ce mod s-au desfășurat evenimentele de la abdicarea (sau detronarea) lui Cuza și până la recunoașterea ca domn al Principatelor Unite (România) a lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. În același timp, vom încerca să urmărim și poziția Franței față de aceste evenimente. Dacă până acum, din motive strict metodologice, am urmărit separat poziția internă față de problema prințului străin și poziția Franței, fără însă a eluda legăturile dintre ele, în continuare vom încerca să tratăm cele două probleme într-o viziune unitară, mai ales că aspectul intern și extern se împletesc, fiind dificil de disociat. Mai mult, Franța joacă un rol hotărâtor în desfășurarea evenimentelor, rol ce nu poate fi negat sau minimalizat.

Am arătat, deja, că spre sfârșitul domniei lui Cuza, poziția Franței și a împăratului Napoleon al III-lea față de acesta s-a modificat substanțial, ceea ce a contribuit, în mod indirect dar, după părerea noastră, hotărâtor, la detronare acestuia. În fapt, așa cum remarcă și V. Russu, acest lucru deveni vizibil mai ales după mișcarea din 3 august și reprezintă, în esență, răbufnirea unor nemulțumiri apărute și acumulate treptat. Principalul vinovat de situația critică a României era, în viziunea factorilor politici francezi, Cuza Vodă, căruia i “s-au dat nu atât sfaturi, care de altfel, nu erau oportune în cazul unui conducător de stat, cât mai ales avertismente ce lăsau să se întrevadă posibilitatea înlăturării de la tron a celui ce nu se arătase demn de misiunea

⁵⁹ G. Zane, *Probleme de economie financiară în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, în vol. *Cuza Vodă. In Memoriam*, p. 265.

⁶⁰ Pentru cauzele și împrejurările momentului 11 februarie 1866 a se vedea: A.D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*; V. Russu, “Monstroasa coaliție”...; Gr. Chiriță, *Preludiile și cauzele...*; A. Stan, *op.cit.*

ce-i fusese încredințată”⁶¹, mai ales în condițiile în care acțiunile lui Cuza începuseră să aibă un ecou nefavorabil în Franța. Acest lucru este vizibil în presa franceză din 1865-1866, cât și în actele și acțiunile Franței oficiale, fapt ce nu putea decât să-l îngrijoreze pe Alexandru Ioan Cuza⁶². Am revenit asupra acestui aspect deoarece, în anumită măsură, în perioada următoare abdicării lui Cuza, politica Franței va merge pe o linie asemănătoare, fiind în același timp și o explicație pentru aceasta.

După cum se știe, odată cu abdicarea s-a pus problema înlocuirii lui Cuza cu o altă persoană. Datorită faptului că “monstroasa coalitiție” avea ca punct de coalizare ideea întronării unui prinț străin și, pe de altă parte, datorită faptului că actul din 11/23 februarie era justificat de către realizatorii lui tocmai prin prisma acestei idei, ca îndeplinire a programului Adunărilor ad-hoc, încă din ziua loviturii de stat s-a pus problema proclamării ca “rege” al României a contelui de Flandra. Acest fapt era scos în evidență de către Jacques Poumay, consulul general al Belgiei, la foarte puțin timp după abdicarea forțată a lui Cuza. În același timp însă contele Charles Rogier, ministrul de externe belgian, apreciind alegerea lui Filip de Flandra ca neașteptată și măgulitoare, declina - în mod elegant și diplomatic - candidatura acestuia, fapt care însă la București nu a fost interpretat ca un refuz absolut⁶³.

În istoriografia noastră există mai multe păreri privitoare la proclamarea lui Filip de Flandra ca domn. De exemplu, V. Russu consideră că proclamarea fratelui regelui Belgiei ca domn al Principatelor, proclamare realizată la 12/24 februarie, dovedea că în sânul colțiței care l-a detronat pe Cuza existau serioase divergențe. Autorul citat consideră că o parte a conservatorilor și liberalilor moderați doreau să dovedească imposibilitatea încoronării unui prinț străin și să deschidă astfel calea unui domnitor indigen din sânul grupărilor din care făceau parte⁶⁴. Dacă părerea autorului citat este întemeiată în ceea ce privește existența unor divergențe între grupările politice care l-au detronat pe Cuza și în faptul că unii membri ai ei doreau un domnitor indigen, considerăm că ea nu acoperă întrutotul realitatea. Înclinăm să credem că proclamarea lui Filip de Flandra, în ciuda faptului că acesta nu putea accepta tronul, reprezenta pe de o parte o încercare de tragere de timp în vederea găsirii unui alt candidat (și unii lideri ai coalitiției se puteau gândi chiar și la o candidatură indigenă). Pe de altă parte, actul de mai sus reprezenta și o nouă afirmare a dorinței românilor de menținere a unirii, dar sub un prinț străin, marile puteri fiind puse din nou în fața “faptului împlinit”. Nu trebuie uitat nici faptul că scopul declarat al loviturii din 11/27

⁶¹ V. Russu, “Monstroasa coalitiție”..., p. 517

⁶² Gr. Chiriță, *Preludiile și cauzele...* p. 364-365; *Români la 1859*, vol. I, doc. 217, p. 599-607.

⁶³ Gh. Platon, 1866 - începutul “revoluției pentru independență”..., p. 444-445; de altfel Filip de Flandra declina de atât în 1857, cât și în 1865 oferta de ocupare a tronului Principatelor Unite. Motivația putea consta în dorința Belgiei, un stat mic, de a nu fi implicată în problema orientală și a-și menține neutralitatea (*România în relațiile internaționale...*, p. 204-205).

⁶⁴ V. Russu, *Constituirea și organizarea regimului politic...*, p. 151.

februarie a fost tocmai aducerea unui prinț străin. De altfel, aceasta este viziunea dominantă în istoriografia problemei⁶⁵.

Situația internațională a Principatelor Unite era, imediat după abdicarea forțată a lui Cuza, una extrem de dificilă, fiind pusă din nou în discuție problema unirii. Nu se poate afirma că marile puteri au fost luate prin surprindere de abdicarea lui Cuza, act ce era previzibil și chiar așteptat. Acest fapt reiese și din încercarea lui Drouyn de Lhuys, din toamna anului 1865, de a ajunge la o concertare a pozițiilor Franței, Angliei și Austriei în fața evoluției evenimentelor care puteau “da un motiv de gândire asupra problemei succesiunii” în România⁶⁶. Odată criza deschisă, marile puteri se văd nevoite să caute soluții cât mai acceptabile. De altfel, se va putea observa în timp o polarizare a pozițiilor acestora, Franța, Prusia, chiar și Anglia susținând unirea și ideea prințului străin (Anglia va accepta mai greu un domn de origine străină pe tronul Principatelor), în timp ce Turcia și Rusia se vor exprima pentru desfacerea unirii. Turcia va încerca chiar să obțină acceptul celorlalte puteri pentru o intervenție militară în Principate. Această încercare va fi însă sortită eșecului datorită opoziției Franței care, încă din 12/24 februarie propusese întrunirea unei conferințe la Paris pentru a decide asupra problemei românești⁶⁷, conferință deschisă la 26 februarie/10 martie 1866. Astfel, problema prințului străin apărea acum pe două planuri, unul al marilor puteri întrunite în conferință, celălalt în afara conferinței, cuprinzând contactele și eforturile oamenilor politici români de a convinge puterile să accepte această idee și, în același timp, căutările pentru găsirea unui prinț care să ocupe tronul rămas vacant.

În cadrul Conferinței de la Paris sunt foarte evidente diferențele de opinie dintre marile puteri, despre care aminteam mai sus. Discuțiile sunt practic sterile, fără a lăsa să se întrevadă vreo soluție. Deoarece prințul străin nu putea întruni unanimitatea de vederi (așa cum se întâmplase și înainte de 1859), se va încerca reactualizarea unor planuri mai vechi, cum era cel al cedării Principatelor Austriei. Mai importantă ne apare însă reactualizarea unui plan francez din 1858. Căutând să scoată din impas lucrările Conferinței și să se ajungă la o soluție de compromis, Franța propunea alegerea pe o perioadă limitată de timp a unui prinț indigen (probabil N. Bibescu). Prin aceasta se urmărea menținerea unirii și, în același timp, amânarea punerii în discuție a problemei prințului străin, într-un moment în care situația internațională era încordată⁶⁸, mai ales datorită rivalităților pruso-austriece în problema unificării Germaniei. O astfel de propunere, acceptată de Conferință, nu putea fi însă acceptată de către români. Nici declarația finală a Conferinței, adoptată în unanimitate la 20 aprilie/2 mai, care respingea candidatura lui Carol I și plebiscitul ce avusese loc în

⁶⁵ Gr. Chiriță, *România la 1866...*, p. 2198; Gh. Platon, *Istoria modernă a României*, București, 1985, p. 406; Gr. Chiriță, *De la domnia pământească...*(II), p. 98.

⁶⁶ Irina Rădulescu-Valasoglu, *op.cit.*, p. 186.

⁶⁷ Gr. Chiriță, *România la 1866...*, p. 2199.

⁶⁸ Idem, *România și Conferința de la Paris (II)*, p. 1082.

Principate, nu era convenabilă românilor. În această declarație se prevedea că Adunarea Principatelor va proceda la alegerea unui domn (sau chiar doi) în conformitate cu prevederile Convenției de la Paris, deci domn pământean⁶⁹. Publicată în *Monitorul oficial*, ea va fi practic respinsă de către factorii politici români.

Problema prințului străin va fi, însă, soluționată tocmai de către clasa politică românească. Imediat după abdicarea lui Cuza și preluarea puterii de către Locotenenta Domnească și Guvernul Provizoriu, au fost trimise în străinătate două misiuni diplomatice, la Constantinopol și Paris, pentru a prezenta punctul de vedere român și a-l susține în fața marilor puteri. În același timp, membrii coaliției guvernamentale au început, după refuzul lui Filip de Flandra, căutările pentru un nou domn. Au fost vehiculate numeroase nume, începând cu cele ale prințului Napoleon sau ale unor generali francezi⁷⁰, până la cele ale principilor de Hessa, Nassau și Hohenzollern. După cum arată Gr. Chiriță, mediile politice românești se vor orienta spre soluția unui principe german dintr-un pragmatic calcul politic. Astfel, autorul citat consideră că un prinț englez nu era posibil, unul latin nu avea șanse să fie găsit sau acceptat - fie datorită opoziției Austriei (în cazul unui prinț italian), fie datorită opoziției lui Napoleon (în cazul unui francez), fie datorită lipsei de simpatie și sprijin internațional (în cazul Burbonilor spanioli). În același timp, mediul german putea oferi destui prinți care să accepte un tron străin, iar Prusia nu părea interesată prea mult în zona Dunării de Jos⁷¹. În orice caz, indiferent de motivație, această soluție se impune, astfel încât se va ajunge la apariția candidaturii lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen.

Trebuie să specificăm faptul că în ceea ce privește candidatura lui Carol există încă destule aspecte neclare. În istoriografia noastră, dar nu numai, s-au emis numeroase ipoteze, greu de verificat însă, începând cu aceea care susținea că această idee a pornit de la împăratul francez și mergând până la negarea oricărui amestec al acestuia. La stadiul la care ne aflăm acum este dificil de acordat credit uneia sau alteia dintre păreri, datorită lipsei unor surse concordante⁷². În mod cert însă, la 14/26 martie 1866, separat, Ion Bălăceanu - titular al agenției diplomatice a Principatelor Unite de la Paris - și I.C. Brătianu comunică guvernului român numele unui nou candidat și anume cel al prințului Carol⁷³. Alegerea lui Carol ca posibil prinț al Principatelor se datora mai multor factori. În primul rând, el era membru al unei familii domnitoare importante, prin apartenența la o ramură colaterală a Casei domnitoare în Prusia. În același timp, Carol era înrudit cu Bonapartii, tatăl său, Carol-Anton, fiind căsătorit cu Iosefina Frederica Luisa, nepoata împărătesei Iosefina de Beauharnais, soția lui

⁶⁹ Paraschiva Căncea, *Opoziția parlamentară față de alegerea lui Carol de Hohenzollern ca domnitor al României*, în *SAI*, X, 1967, p. 174.

⁷⁰ Vezi supra nota 44.

⁷¹ Gr. Chiriță, *România și Conferința de la Paris (II)*, p. 1077.

⁷² *Ibidem*, p. 1076.

⁷³ Petru Demetru Popescu, *Dicționar istoric: diplomați români în epoca modernă*, în *SAI*, S.N., LXII, 1995, p. 149.

Napoleon I. Mai mult, Napoleon al III-lea se afla în strânse legături cu ramura de Sigmaringen din timpul exilului său în Elveția⁷⁴. Din aceste considerente prințul Carol putea fi susținut și acceptat atât de către francezi, cât și de prusaci. De altfel, într-o notă de la sfârșitul lunii februarie, conștient de faptul că pentru a avea succes orice candidatură avea nevoie de sprijin francez, Ion C. Brătianu îi solicita lui Napoleon al III-lea să desemneze pe viitorul domnitor al României. De asemenea, el adăuga că românii doreau un prinț din familia de Hohenzollern, înrudit cu Napoleon, deoarece era clar că oficialitățile franceze nu doreau pe tronul României un membru mai apropiat al familiei imperiale⁷⁵.

Important ne apare faptul că, fie că avea asentimentul lui Napoleon al III-lea, fie că se considera că va fi acceptată de către acesta, candidatura lui Carol se derulează în continuare, factorii politici români făcând eforturi pentru aducerea acestuia pe tron. Astfel, la 19/31 martie 1866, Ion C. Brătianu se afla la Düsseldorf, unde, arătând că avea avizul lui Napoleon, prezenta intenția proclamării ca domn a lui Carol. Deși principele Carol, cât și tatăl său, Carol-Anton, **condiționau acceptul** de atitudinea lui Wilhelm I, regele Prusiei și șeful casei de Hohenzollern, Brătianu va telegrafia la 20 martie/1 aprilie lui Ion Ghica, anunțându-l că prințul Carol **acceptă necondiționat** coroana României⁷⁶. Pe de altă parte, Bălăceanu, prin intermediul ambasadorului Prusiei la Paris, propunea și el factorilor de conducere ai Prusiei aceeași candidatură, la 21 martie/2 aprilie, specificând că Napoleon al III-lea “ar prefera un principe Hohenzollern mai mult decât pe oricare alt principe german”⁷⁷. După această dată evoluția evenimentelor se va precipita. Obținând, în urma sfaturilor date de Drouyn de Lhuys, refuzul oficial al lui Filip de Flandra și având acum certitudinea unei poziții favorabile a Franței, și în primul rând a împăratului Napoleon al III-lea, românii vor trece la punerea în practică a proclamării lui Carol. Necesitatea acțiunii românilor era dată de impasul în care se afla problema candidaturii lui Carol I. Pe de o parte, Franța era de acord cu alegerea făcută de români, fapt care reiese dintr-o notă **datată** 29 martie/10 aprilie 1866, din surse oficiale franceze și adresată prințului Carol-Anton, notă în care se arăta că “nici o alegere nu ar putea fi mai plăcută Împăratului ca aceea a persoanei în chestiune”. În același document însă, se adăuga că, “din nenorocire, un tratat se opune la alegerea unui principe străin. Dacă celelalte puteri ar voi să consimtă la anularea acestei dispozițiuni, Franța s-ar bucura; dar ea întâmpină în acest punct o mare opunere”⁷⁸. Devenea astfel clar că Franța nu era dispusă să riște o acțiune unilaterală în direcția acceptării tronului de către Carol. În același timp, Prusia nu se

⁷⁴ Gr. Chiriță, *România și Conferința de la Paris (II)*, p. 1077.

⁷⁵ V. Stan, *Două note diplomatice inedite din 1866 ale lui Ion C. Brătianu*, în *RI*, S.N., IV, 1993, 1-2, p. 125 și 127.

⁷⁶ Gr. Chiriță, *De la domnia pământească...*(II), p. 99.

⁷⁷ Idem, *România și Conferința de la Paris (II)*, p. 1078.

⁷⁸ Apud *Ibidem*.

dovedea nici ea doritoare de a prelua inițiativa, cabinetul de la Berlin, pentru a-și asigura neutralitatea Franței în problema germană, optând mai degrabă spre aderarea la toate propunerile franceze în “chestiunea română”, sub rezerva că nu se va angaja deschis în problema prințului străin⁷⁹. Dacă coroborăm cele de mai sus și cu faptul că lucrările Conferinței de la Paris intaseră, practic, pe o pantă defavorabilă doleanțelor românilor, devenind deja previzibil că ideea prințului străin nu va fi sancționată de marile puteri, ne putem da seama de realismul poziției românilor și de faptul că doar ei puteau tăia acest nod gordian printr-o acțiune fermă pe plan intern.

Astfel, Locotenența Domnească și Guvernul Provizoriu, la sfârșitul lui martie, în urma argumentelor lui Ion Brătianu, hotărâu recurgerea la un plebiscit prin care să fie supusă opțiunii populare alegerea lui Carol ca domnitor al Principatelor. Adunarea Deputaților fusese dizolvată și Senatul prorogat, iar alegerile erau programate în luna aprilie. Așteptarea întrunirii Camerelor ar fi dus la întârzieri ce puteau fi fatale, deoarece existau disensiuni grave în sânul coaliției și, pe de altă parte, unele acțiuni separatiste sau tentative de ocupare a tronului de către diverși pretendenți autohtoni. Alegerea lui Carol ar fi dus la sistarea acestor acțiuni⁸⁰ și, în același timp, ar fi impus Europei să acționeze, fie prin acceptarea soluției românești, fie printr-o intervenție în România. Ultima variantă era, practic, imposibilă datorită pozițiilor divergente ale marilor puteri, dar mai ales datorită Franței, care s-a opus frecvent și constant ideii unei intervenții armate. Astfel, Drouyn de Lhuys, ministrul afacerilor externe francez, s-a opus la 12/24 aprilie, în cadrul Conferinței de la Paris, unei asemenea soluții. Același ministru, la începutul lunii mai, îl asigura pe Ion Brătianu că Franța nu va încuviința o intervenție armată în Principate⁸¹. Mai mult decât atât, Franța era favorabilă aducerii în țară a prințului străin, fapt dovedit și de poziția gerantului consulatului francez la București, care, după unii autori, având instrucțiuni din parte împăratului francez pentru a sprijini discret candidatura lui Carol, va sfătui pe Carol-Anton la 24 aprilie/6 mai să accepte tronul României pentru fiul său⁸². Ori, în condițiile în care partea franceză sprijinea, chiar și neoficial, candidatura lui Carol, nu putea accepta folosirea unor măsuri de constrângere împotriva Principatelor.

Asigurați, practic, că nu va avea loc o tentativă de intervenție armată din partea puterii suzerane (sau din partea unei puteri vecine), factorii politici din Principate își vor continua acțiunile pentru proclamarea ca domn a lui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen. Astfel, la 2/14 și 8/20 aprilie, se va desfășura plebiscitul organizat pentru cunoașterea doleanțelor alegătorilor, plebiscit care a demonstrat voința de a aduce un prinț străin pe tronul României. Aceasta în ciuda faptului că a existat un număr destul de mare de abțineri, ca și a diminuării de către guvernanți a numărului de voturi

⁷⁹ Gh. Cliveti, *România și crizele internaționale...*, p. 155.

⁸⁰ Gr. Chiriță, *România și Conferința de la Paris (II)*, p. 1079.

⁸¹ *Ibidem*, p. 1083.

⁸² *Ibidem*, p. 1083 și 1097, notele 172-173.

negative exprimate⁸³. Mai mult, după cum arată Gh. Cliveti, “pronunțarea națiunii printr-un plebiscit în favoarea prințului străin semnifica **proclamarea principiului independenței**”, ceea ce a fost un argument decisiv în continuarea acțiunilor pentru aducerea lui Carol în țară⁸⁴.

Deși Conferința de la Paris nu a luat în considerare rezultatul plebiscitului, hotărând, după cum am arătat deja, că Adunarea Deputaților urma să aleagă un principe indigen, candidatura lui Carol se va derula în continuare, în ciuda protestelor unora dintre marile puteri. Ceea ce îngreuna acum situația era nehotărârea lui Carol și a tatălui său Carol-Anton de a primi tronul României, mai ales că plebiscitul și urmările lui îi luaseră prin surprindere. Mai mult, indecizia celor doi prinți era datorată și poziției Prusiei care, în mod oficial, nu părea a dori să sprijine această candidatură pentru a nu fi obligată să intervină în Orient, refuzând chiar să dea curs cererilor directe ale Franței de acțiune comună în scopul reușitei candidaturii lui Carol⁸⁵. Ceea ce va impulsiona candidatura lui Carol și va învinge ezitățile prinților de Sigmaringen va fi intervenția directă a lui Bismarck. Urmărind să mențină Franța în șah și să-și asigure poziția de neutralitate binevoitoare din partea acestei, “cancelarul de fier” l-a sfătuit, la 7/19 aprilie, pe Carol să accepte tronul, dar aceasta să prezinte aparențele unei acțiuni “patronate numai de Franța”, care trebuia pusă astfel în dificultate⁸⁶. În urma intervenției lui Bismarck, ca și a presiunilor exercitate de către partea română, Carol va sfârși prin a accepta tronul, cu rezerva aprobării actului de către Wilhelm I, astfel încât la 20 aprilie/2 mai I.C. Brătianu anunța că tronul României fusese acceptat de către Carol dar că, din motive personale, declarația oficială de acceptare va fi făcută după douăzeci de zile, acceptarea fiind însă anunțată în *Monitorul oficial* din 22 aprilie/4 mai⁸⁷. Consacrarea oficială a lui Carol de Hohenzollem-Sigmaringen ca domnitor al Principatelor Unite va fi realizată la 1/13 mai de către Adunarea Deputaților și apoi la 10/22 mai când Carol, ajuns în țară după o călătorie românească, va depune jurământul de credință într-o Adunare solemnă a Camerelor.

Proclamarea lui Carol I ca domn al Principatelor nu a însemnat, însă și stingerea problemei românești. Erau acum necesare noi eforturi pentru a se obține și recunoașterea internațională a noii stări de fapt din România. Greutățile întâmpinate de către români în acest sens erau mari, datorită opoziției unora dintre marile puteri, și în special al puterii suzerane - Turcia - și a Austriei. Turcia, nevrând să accepte voința românilor exprimată atât de clar, a masat trupe la granița cu România. Dar, după cum arăta și marchizul de Moustier, Poarta nu era încă dispusă să intervină unilateral în

⁸³ Idem, *România în 1866...*, p. 2205-2206.

⁸⁴ Gh. Cliveti, *România și crizele internaționale...*, p. 155.

⁸⁵ Ibidem, p. 153.

⁸⁶ Idem, *România și conflictul franco-german (1870-1871)*, în *AJIA*, XXIV/2, 1987, p. 161; idem, *România și crizele internaționale...*, p. 153.

⁸⁷ Gr. Chiriță, *România la 1866...*, p. 2207; idem, *România și Conferința de la Paris (II)*, p. 1086-1087

Principate, ea încercând să convingă pe celelalte mari puteri să accepte ideea unei intervenții militare⁸⁸. De altfel, și ministrul de externe al Franței dădea asigurări în sensul că nu va fi acceptată de către partea franceză o intervenție armată a Turciei.

De altfel, la 5/17 mai, într-o nouă întrunire a Conferinței de la Paris, Turcia a încercat să stopeze evoluția evenimentelor din Principate, punând în discuție unele vicii de procedură și neregularități în ceea ce privește votul exprimat în Adunarea Deputaților la 1/13 mai. Franța, sprijinită și de Anglia, va susține că nu poate fi vorba de neregularități, votul fiind unul corect exprimat. Pentru a se ieși din impas, Franța, prin vocea lui Drouyn de Lhuys, considera că cea mai bună soluție ar fi inițierea unor negocieri directe între Poartă și Principatele Unite, propunere însoțită de plenul conferinței. În același timp, Franța se disocia formal de proclamarea prințului străin, cu toate că reprezentantul francez considera că această combinație era rezultatul unei “dorințe statornice, unanimă și îndreptățită de rațiune”⁸⁹.

Chiar dacă Poarta își va relua planurile de intervenție (dar nu le va putea realiza deoarece s-a lovit de neacceptarea lor de către marile puteri), evenimentele se vor îndrepta spre soluția rezolvării bilaterale româno-turce a situației. Astfel, în luna iunie, Ion Ghica va fi prezent la Constantinopol, negociind aici cu factorii de decizie otomani, dar condițiile puse de turci erau, practic, imposibil de acceptat de către români. Impasul intervenit în negocieri va fi depășit prin intervenția, în septembrie, a diplomației franceze (la care se va alia și cea engleză), la cererea românilor adresată împăratului Napoleon al III-lea. În acest fel se va ajunge la un schimb de scrisori între marele vizir și domnitor⁹⁰, ca și la emiterea de către Poartă a firmanului de investitură pentru Carol I ca domn al Principatelor Unite. Se încheia, în acest fel, lupta românilor pentru a realiza dezideratul aducerii la tron a unui prinț străin, ca o garanție a posibilității continuării modernizării statului și, în același timp, ca o deschidere a drumului spre independență.

Am arătat în cele de mai sus, sumar, că Franța a fost, practic, principala susținătoare a ideii prințului străin, acționând, direct sau indirect, în favoarea acestui deziderat național al românilor. De altfel, sprijinul francez a fost unul foarte important, am putea spune chiar esențial, în aducerea pe tron a prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, alegere primită cu satisfacție de către partea franceză. Într-o notă din 5/17 noiembrie 1866, adresată baronului d'Avril, ministrul afacerilor externe al Franței, marchizul de Moustier - unul dintre diplomații francezi care a ajutat mult pe români - arăta că: “Nu este nevoie să vă amintesc sprijinul permanent pe care l-am dat ideilor care au învins în aranjamentul stabilit la Constantinopol. Încă de acum unsprezece ani propusesem unirea provinciilor dunărene sub un principe străin, așa încât nu putem decât să salutăm cu bucurie un rezultat atât de potrivit cu vederile

⁸⁸ Idem, *România și Conferința de la Paris (II)*, p. 1091.

⁸⁹ Ibidem, p. 1092.

⁹⁰ A se vedea în acest sens *Românii la 1859*, vol. I, doc. 233 și 234, p. 642-647.

noastre”⁹¹. Este practic o sinteză a poziției Franței față de problema prințului străin, dar ea nu explică motivațiile franceze pentru susținerea acestui principiu. Ori, aceste motivații sunt legate de interesele Franței în zonă, dar nu numai, căci evenimentele nu mai au doar implicații locale, ele sunt în strânsă interdependență cu evoluția europeană.

Astfel, Franța era foarte interesantă de zona Mării Negre și a Dunării de Jos, fapt dovedit atât de condițiile impuse Rusiei în urma războiului Crimeii, cât și de activitatea desfășurată de reprezentanții Franței în Comisia Europeană a Dunării, a cărei președenție o deținea în acel moment. În același timp, tot pentru a-și proteja interesele, Franța încerca să împiedice tendința Austriei de a instala dominația sa pe tot traseul Dunării⁹².

Îndepărtarea Rusiei și Austriei de Dunărea de Jos putea fi realizată, însă, mult mai ușor în cazul existenței în zonă a unui stat destul de puternic și stabil, stat care să aibă și anumite afinități și obligații față de Franța. Evoluția României în ultimii ani ai domniei lui Cuza dovedeau fragilitatea regimului din România, condusă de un prinț indigen. În același timp, nu trebuie să uităm nici faptul că domnitorul unirii era suspectat de faptul că s-ar fi apropiat de Rusia, fapt scos în evidență, de altfel, de Cuza în discuția cu ducele de Gramont din 1868⁹³. Spijinierea întronării lui Carol I putea duce la întărirea statului român și la apropierea mai strânsă a României de Franța imperială.

Nici relațiile cu Prusia și rezolvarea problemei germane, ca și politica renană a Franței nu trebuie uitate. De altfel, Gh. Cliveti, referindu-se la acest aspect, arăta că “Parisul [...] miza pe reușita candidaturii Hohenzollern la tronul României ca un succes al politicii sale, menit să contribuie la sporirea ponderii pozițiilor Franței în abordarea diferitelor probleme internaționale, eventualitate care, *vis à vis* de “chestiunea germană”, putea să însemne iminența *medierii franceze*”⁹⁴. Din păcate pentru francezi, poziția adoptată de Napoleon (chiar dacă justificată de temeri legate de Rusia), a fost în favoarea Prusiei, fapt observat chiar și la Paris, mai ales că tentativele împăratului de a convoca un congres european au eșuat⁹⁵, ajungându-se până la urmă la pierderea poziției de *primus inter pares* a Franței napoleoniene.

Importanța Principatelor pentru Franța iese în evidență și dacă privim aspectul contactelor emigrației maghiare cu noul prinț al României, contacte sprijinite de Napoleon al III-lea și prințul Napoleon (dar și de Prusia și Italia). Împăratul francez

⁹¹ **Independența României. Documente**, vol. II/1, doc. 14, p. 40.

⁹² Tr. Ionescu, **Atitudinea diplomației franceze în problema Mării Negre și a Dunării de Jos, de la Congresul de la Paris (1856) până la Congresul de la Berlin (1878)**, în *Revistă* 33, 1980, 11, p. 2125-2127.

⁹³ Vezi supranota 45.

⁹⁴ Gh. Cliveti, **România și crizele internaționale...**, p. 156.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 162-163.

dorea să sprijine intențiile maghiarilor pentru a favoriza poziția Italiei și a lovi Austria. Un prinț apropiat mediului francez, din casa de Hohenzollern - conducătoarea luptei pentru unitate a germanilor - putea influența pozitiv situația, punând Austria într-o postură dificilă, ceea ce ar fi dus la necesitatea arbitrajului în zonă sau la generalizarea conflictului prin intervenția Rusiei⁹⁶. Dintr-o asemenea situație Franța ar fi ieșit în evident câștig, înregistrând o nouă victorie diplomatică. În orice caz, deși Franța a urmărit, sprijind candidatura la tron a lui Carol I, propriile interese, și în primul rând punerea într-o poziție inferioară a Rusiei cu ajutorul Prusiei, ea nu va obține rezultatul scontat. Acest fapt i se datorează lui Bismarck, arbitrul interesat al acestei confruntări franco-ruse care se desfășura și în problema românilor, care va ști să manevreze astfel încât să se asigure de neutralitatea Franței și inacțiunea Rusiei în conflictul austro-prusac.

Bineînțeles că interesele politice ale Franței pentru rezolvarea favorabilă românilor a problemei prințului străin erau secondate și de unele interese economico-financiare. România reprezenta un stat cu o populație "de 5 milioane de locuitori ce poate cuprinde 20 milioane"⁹⁷, după cum declara Cuza în 1859. Ori, un asemenea stat, cu un asemenea potențial demografic și aflat în plin proces de modernizare și dezvoltare avea nevoie de sprijin material, de capitaluri și investiții. Cum Franța epocii era considerată un stat puternic din punct de vedere economic și, în același timp, românii, ca popor latin, aveau afinități pentru Franța, era normal ca relațiile economice reciproce să intereseze ambele părți. Pe de o parte, românii doreau atragerea de capitaluri străine pentru dezvoltarea statului, dar și cointeresarea străinilor în existența la gurile Dunării a unui stat puternic și stabil⁹⁸. Pe de altă parte, Franța avea nevoie de stabilitate și siguranță în ceea ce privește interesele sale economice, mai ales că Principatele puteau fi o piață de desfacere importantă. Domnia lui Cuza, și mai ales finalul acesteia, lovea în unele interese franceze. Pentru a nu da decât un exemplu, încercând să protejeze industria națională, Cuza va promulga o lege care venea în contradicție cu tratatul de comerț franco-otoman (în care erau incluse și Principatele). O oficialitate franceză aprecia că prin asemenea măsură se încerca "să se acționeze împotriva tratatului de comerț încheiat la 10 aprilie 1861 între Franța și Sublima Poartă"⁹⁹. Mai mult, sfârșitul domniei lui Cuza, datorită problemelor deosebite în ceea ce privea situația economică a Principatelor, lovea și interesele economico-financiare ale Franței. Rezolvarea problemei prințului străin trebuia să ducă, de aceea, și la reglementarea situației și protejarea intereselor franceze în zonă.

⁹⁶ România în relațiile internaționale..., p. 212-213.

⁹⁷ A. Stan, *Independența statală în gândirea și practica politică a anilor 1859-1877*, în *RevIst*, 28, 1975, 10, p. 1505.

⁹⁸ E. Orghidan, *Considerații privind activitatea Locotenentei Domnești (februarie-mai 1866) pe plan economico-social*, în *SAI*, S.N., LXII, 1995, p. 161.

⁹⁹ C. Bușe, *Unele considerații privind viața economică a României între 1862-1876*, în *AUB*, XXII, 1973, 2, p. 79.

Un factor important, care a influențat poziția Franței în problema prințului străin a fost și opinia publică. Am arătat deja că în perioada anterioară în multe publicații franceze se susținea necesitatea încoronării la București a unui principe dintr-o familie domnitoare europeană. Evenimentele petrecute în România spre sfârșitul domniei lui Cuza, situația grea din țară, dar și acțiunile desfășurate în străinătate de către “monstruoasa coaliție” vor duce la o poziție ostilă față de Cuza a unor medii publicistice, fapt ce reflecta, în același timp, poziția opiniei publice și schimbarea atitudinii Franței oficiale față de domnitor. După 11 februarie 1866 presa franceză încearcă să reflecte cât mai fidel evenimentele petrecute în România, considerate a fi fost “o revoluție din fericire pașnică”¹⁰⁰. Mai mult, presa franceză sprijină acțiunile României, scoțând în evidență că “interesul Franței este ca Principatele să formeze un stat unit, puternic și independent” și că “Franța sprijină actul săvârșit atâta vreme cât noul domnitor nu va reprezenta alte interese decât cele ale românilor”¹⁰¹. Susținerea de către presă și opinia publică a problemelor românilor, prezența acestui subiect în dezbaterile publice, nu putea fi neglijată de către cercurile oficiale franceze.

Putem deci observa că lupta românilor pentru îndeplinirea dorinței Adunărilor ad-hoc de aducere pe tronul României a unui prinț străin a fost de durată și a implicat eforturi pe multiple planuri. Momentul 1866, ca încununare a acestor eforturi, a fost, ca și altădată, momentul în care românii au făcut dovada unei mari abilități în rezolvarea acestei probleme, profitând de situația internațională dificilă și de divergențele dintre marile puteri, sprijinindu-se pe acțiunile unora dintre ele pentru a contracara în mod eficient opoziția altora. De altfel, după cum arăta și Gh. Cliveti, “românii au reputat la 1866 un succes decisiv în confruntarea cu tendințele diplomației «marilor cabinete» de a-și rezerva facultatea de a tutela și înrâuri procesul de făurire a României moderne. **Faptele împlinite** în acel an au consfințit desăvârșirea programului politic al Unirii Principatelor. Momentul marca, totodată, intrarea luptei naționale într-o nouă etapă, a cărei caracteristică fundamentală va fi dată de amplificarea eforturilor în vederea dobândirii independenței de stat și a apropierii Marii Uniri”¹⁰².

În ceea ce privește Franța, putem considera că ea reușește prin aducerea la tron a lui Carol I să obțină o victorie diplomatică, ultima însă a Imperiului lui Napoleon al III-lea. Mai mult, deși a sprijinit candidatura acestuia, principalele merite ale rezolvării problemei prințului străin revin românilor. În plus, interesele Franței vor suferi unele atingeri tocmai prin această acțiune, căci devine evident faptul că ea pierde teren în confruntarea cu Prusia bismarckiană. În fond, Franța a reușit să-și impună punctul de

¹⁰⁰ Gh. Platon, 1866 - începutul “revoluției pentru independență”..., p. 448, anexa.

¹⁰¹ Ibidem, p. 447.

¹⁰² Gh. Cliveti, *România și conflictul franco-german (1870-1871)*, p. 161.

vedere în problema românească, dar ea era deja un stat aflat în criză. Modificările survenite în raporturile de forțe dintre marile puteri în 1866, modificări în care problema românească a jucat un rol important, vor lovi tocmai în cel de-al doilea imperiu francez, iar consecințele se vor vedea doar peste câțiva ani, atunci când Franța învinsă de Prusia va fi și umilită prin proclamarea celui de-al doilea Reich la Versailles, în inima Franței.

La France et le problème de prince étranger (le début de XIXe siècle - 1866) Résumé

Le problème de prince étranger et le mode dans lequel Carol de Hohenzollem-Sigmaringen ont suscité, au long du temps, vives controverses dans l'historiographie roumaine, et non seulement. Malheureusement, à cause des positions partisans ou des considérations idéologiques, l'un des aspects ont été occulté.

Dans cet oeuvre l'auteur essaie d'élucider justement un aspect similaire: la position de la France à l'égard du problème de prince étranger. La France a été dans la période moderne, un modèle pour les roumains et, à cause des affinités entre les français et notre pays, elle a été considérée, en permanence, comme un possible soutien des aspirations nationales des roumains. Par suite de ce fait, mais aussi de rôle qui la France l'a joué aux relations internationales, en général, et dans l'évolution du problème oriental, en particulier, l'analyse de cette thème représente une nécessité.

L'auteur essaie de présenter la manière de réception de cette idée dans l'ambiance politique roumaine et française et il veut de mettre en évidence les causes qui ont situé la France, en première fois pendant de second Empire, sur une position favorable pour les roumains. Ainsi, l'auteur démontre que la France a été le soutien principal de l'idée de couronnement d'un prince étranger sur le trôn de la Roumaine. Ce fait a été possible grâce à la convergence entre les idéals des roumains et les intérêts de la France dans cette période. Le soutien de milieu politique, et en particulier de l'empereur Napoleon IIIe, mais aussi de l'opinion publique française en vue de réalisation des aspirations roumains représente, dans la vision de l'auteur, en vraie victoire diplomatique pour la France. Malheureusement, c'est la dernière victoire de Second Empire dans le plan politique, parce qu'elle est dans la crise et, biensûr, parce que les rapports des forces se modifient vers l'année 1866.